

Hvem taler på muslimernes vegne?

Om imamers, bandemedlemmers og
byrådspolitikeres brug af kommunale kirkegårde

Af Helle Lykke Nielsen

Ph.d., lektor ved Center for Mellemøststudier, Syddansk Universitet

Normalt tænker de fleste på kirkegårde og gravpladser som et sted, hvor de døde kan hvile i fred, og hvor de levende kan mindes dem og bearbejde deres sorg og savn. Men kirkegårde og gravpladser udfylder også andre formål, ikke mindst når det gælder flygtninge og indvandrere. For både i livet og i døden knytter mennesker sig til steder, hvor de føler sig hjemme. Men hvor tidligere tiders opfattelse af hjem ofte havde at gøre med det sted, man var født eller havde boet det meste af sit liv, er hjem i dag i højere grad noget, man vælger. I en globaliseret verden præget af flygtningestrømme, arbejdsmigration og en høj grad af mobilitet er det at skabe sig et hjem blevet en aktiv proces, som mennesker udfører som et resultat af en række til- og fravalg. I den proces bliver valget af "det sidste hvilested", herunder valg af gravplads, begravelsesritualer og udformning af gravsted, en vigtig del af denne "hjemliggørelse".¹

Mange kommuner har i de senere år etableret muslimske afsnit på kommunale kirkegårde og derigennem skabt mulighed for, at også muslimer kan vælge Danmark som sidste hvilested. Disse muslimske afdelinger følger som udgangspunkt de kommunale retningslinjer, der gælder for den øvrige del af kirkegården, men lader det være op til brugerne at fastlægge muslimske ritualer og begravelsespraksisser inden for disse rammer. Og det kan til tider give udfordringer, både fordi begravelsespraksis varierer i de lande, muslimske indvandrere og flygtninge kommer fra, og fordi de involverede aktører – afdødes familie, imamer, de sociale fællesskaber, som afdøde indgik i før sin død, muslimske trosfæller, kommunen og i særlige tilfælde endda grupper af lokale borgere og byrådspolitikere – kan have forskellige meninger om, hvordan rummet skal bruges. Derved bliver de muslimske

afsnit nogle gange et rum for forhandling og til tider konflikter om, hvordan islam skal udmøntes, hvilke ritualer der bør følges, og hvem der i sidste ende har autoritet til at bestemme det. Det kan endda gå så vidt, at rummet får karakter af en kampplads, hvor forskellige aktører med egne religiøse, sociale eller politiske agendaer forsøger at positionere sig på måder, der har til formål at få dem til at fremstå som dem, der taler på muslimernes vegne.

I det følgende skal jeg analysere to begivenheder, der hver på deres måde illustrerer, hvordan muslimske afdelinger er blevet brugt som kampplads for forskellige aktører. Begge begivenheder fandt sted i Odense, den ene på Risings Kirkegård i forbindelse med begravelsen af et bandemedlem fra Black Army i 2016, og den anden på Korsløkke Kirkegård, der i 2015 blev udsat for voldsomt hærværk. Inden begivenhederne analyseres, gives et kort rids af den lokale begravelsespraksis, der danner baggrund for en forståelse af de udfordringer eller "kampe", der finder sted. Artiklen har med andre ord til formål at vise, hvordan kirkegårde og gravpladser også fungerer som platform for "kampen om muslimerne", hvor forskellige aktører hver på deres måde hævder at repræsentere danske muslimer, alternativt udfordrer dem, der hævder at repræsentere dem.

Lokal begravelsespraksis

Risings Kirkegårds muslimske afsnit blev indviet i 2002 og er i dag med sine ca. 800 muslimske gravsteder Odenses primære gravplads for muslimer.² Når en muslim dør, tager familien typisk kontakt til deres lokale moske eller til folk i deres netværk, der har erfaring med dødsfald. I Odense findes der kun én person, som varetager traditionelle muslimske bedemandsfunktioner, nemlig Hassan Chahade, alias imam Abu Hassan, der er indehaver af Islamisk Service Center i Vollsmose. Han arbejder tæt sammen med en anden af Odenses imamer, Muhammed Kassem, også kaldet Abu Amin, der efter eget udsagn har forestået begravelsesceremonien for langt de fleste arabiske muslimer i Odense i de seneste mange år. Ud over sin imamfunktion leder Abu Amin også Den Rette Vejs Forening i Vollsmose, hvor han fra det, han selv omtaler som sit "socialkontor", rådgiver områdets muslimer. Begge imamer er tilknyttet Islamisk Trossamfund på Fyn, der driver Fyns største moske på Ørbækvej. Ringer

man til moskeen i forbindelse med et dødsfald, får man anbefalet at kontakte Abu Hassan for det videre forløb.

En islamisk begravelse på Risings Kirkegård foregår typisk ved, at kisten med afdøde køres ind på pladsen og placeres på nogle træbukke på et plæneområde så tæt ved graven som muligt. Først bedes der en fællesbøn for afdøde, hvor imamen står med front mod kisten og de fremmødte mænd i rækker bag ham. Derefter bæres kisten hen til graven og ned-sænkes, alternativt åbnes, så afdøde kan tages ud og placeres i graven med ansigtet vendt mod Mekka, ofte med et stykke træ eller kisten over sig for at modstå trykket fra den jord, som derefter påkastes. Herefter giver imamen en religiøs belæring om betydningen af at føre et gudfrygtigt liv på jord samt eventuelt en oplæsning eller recitation af en religiøs tekst, fulgt af endnu en fællesbøn. Derpå forlader de fremmødte begravelsespladsen, dog muligvis bortset fra imamen, der ifølge visse traditioner kan udføre flere bønneritualer ved graven.

Det er især den religiøse belæring, ritualerne omkring brug af kiste og afdødes placering i graven samt de retningslinjer, der udstikkes for, hvordan et islamisk gravsted bør se ud, der varierer fra imam til imam og sender signaler om deres placering i det religiøse landskab. Abu Amin er kendt for at tale indtrængende om livet efter døden, om Allahs strenge straf for dem, der ikke følger "den rette vej", og betydningen af at leve efter islamiske principper i dette liv. Han anbefa-

Bøn og belæring omkring graven, her ved en afghansk imam, Risings' muslimske gravplads, Odense juli 2016. Foto: Helle Lykke Nielsen.

ler begravelser uden kiste og gerne på en måde, der efterligner profetens grav. Og så fraråder han de efterladte at pynke gravsteder med blomster og opstille andet end en meget enkel gravsten – man bør ifølge imamen helst "bare grave et hul og sætte en sten eller et skilt med den dødes navn. Eller bare et nummer. Ikke andet." At sætte blomster er ikke "rigtig islam".³

Når en imam forretter særlige ritualer og fortæller de fremmede, hvad der er rigtig og forkert islam, kommer gravpladsen til at fungere som en scene, hvorfra han kan formidle sin egen fortolkning af islam. Lægger man hertil, at den bedemandslignende forretning i Odense synes at være knyttet til Islamisk Trossamfunds moske og dermed giver de forretningsmæssige aktiviteter en institutionel forankring, og at imamerne har etableret egne kontorer og foreninger, der rådgiver områdets muslimer, tegner der sig et billede af imamer, der bevidst arbejder på at fremstå som autoriteter på mange af livets områder. Og netop sammenkoblingen af moskeen, gravpladserne og foreningerne må formodes at styrke denne autoritet, eftersom det giver de pågældende imamer større synlighed og bredere kontaktflader blandt såvel *insidere* som *outsidere* i trossamfundet.

Black Army

Imamernes autoritet bliver imidlertid udfordret fra forskellig side. Det kan være af imamer med etniske rødder i f.eks. pakistanske, tyrkiske eller afghanske kredse, der benytter sig af andre ritualer og formidler andre fortolkninger af islam, eller af sociale grupper, som ikke ønsker at tilkende imamerne den betydning, de selv tilskriver sig. Et godt eksempel på dette var begravelsen af et bandemedlem fra Black Army i Odense, Muhammed Sendi, der blev stukket ihjel på åben gade i juni 2016, sandsynligvis i forbindelse med inddrivelse af narkogæld.⁴ Efterfølgende mødte omkring 500 mænd frem til begravelsen, ikke blot familie og venner fra Black Army, men også medlemmer af banderne United Tribuns Forever, Satudarah og Loyal to Familia. Også her stod Abu Hassan for de traditionelle bedemandsopgaver og Abu Amin for de ceremonielle, og i sin prædiken opfordrede han bl.a. til at stoppe salget af hash og kokain og "fortælle de unge på 13, 14, og 15 år, at de ikke skal ryge joints".⁵ Efter begravelsen blev der trods imamernes henstilling lagt blomster på graven, og derefter kørte medlemmer af Black Army og United Tribuns Forever

Muhammed Sendis grav, Risings' muslimske gravplads. På gravstenen står der: "Al-Fatiha (navnet på åbningssuraen i Koranen); Enhver sjæl skal smage døden; Grav for afdøde, om Gud vil; Muhammed Sharif Sendi; Født i Kurdistan 13.8 1984; død 1.6 2016". Odense juni 2018. Foto: Helle Lykke Nielsen.

i kortege gennem Odenses centrum. Der er næppe tvivl om, at kortegen var – eller i hvert fald ikke kunne undgå at opfattes som – en magtdemonstration, der havde til formål at synliggøre bandernes indflydelse og markere, at de ikke havde tænkt sig at følge imamens råd om at "stoppe med dårlige gerninger". At det var bandemedlemmerne, der bestemte, og ikke imamerne, kunne også ses af, at imamen efterfølgende fra flere sider fik besked på at dæmpe sin kritik og i det hele taget blande sig uden om bandernes ulovlige aktiviteter.

Muhammed Sendis begravelse er et godt eksempel på, hvordan gravpladser lokalt kan bruges som scene for et bestemt socialt fællesskab, her altså Black Army, der ikke blot udfordrer imamernes autoritet ved at bruge gravpladsen til egne formål, men også sender et klart budskab til de lokale muslimer: Ved at iscenesætte begravelsen som en fælles begivenhed, hvor banderne mødes for at markere deres gensidige sammenhold, og derefter bruge ceremonien som afsæt for kortegekørsel gennem byen, markerer de tydeligt, at de kan gøre, hvad der passer dem, og at de ikke er til sinds "at udskifte kriminelle handlinger med gode gerninger". Imamerens formaninger har med andre ord ingen indflydelse på deltagerne – de er reduceret til ceremonimestre, der alene skal sørge for, at afdøde lægges i graven på behørig vis.

Hærværk og rituel iscenesættelse af fællesskab

Det er dog ikke kun muslimer, der udfordrer imamernes autoritet på gravpladsen. Mandag den 31. august 2015 indløb en anmeldelse til Fyns Politi om, at der var begået hærværk mod det muslimske afsnit på Korsløkke Kirkegård, der ligger ca. 3 kilometer syd for Rising, og som det første muslimske afsnit i Odense gradvis nu er under afvikling, i takt med at Risings udbygges. Ca. 50 gravsten var væltet, smidt rundt på gravpladsen og slået i stykker, hvilket sandsynligvis var sket ved at kaste tunge gravsten ned over andre, så de brækkede over i mange stykker. Da nyheden om hærværket kom frem i medierne tirsdag den 1. september og bredte sig til de berørte muslimske familier, mødte mange op på gravpladsen for at se, hvor galt det stod til, mange dybt berørte. Også byens borgmester, Anker Boye, var hurtigt ude for at inspicere skaderne og udtalte, at han var rystet over den systematiske vandalisering af muslimske gravsteder.⁶ Gennem et Facebookopslag samme dag, der også blev lagt på Fyens Stiftstidendes webside, Fyens.dk, annoncerede Brian Skov Nielsen og Pernille Skipper, begge repræsentanter for Enhedslisten i henholdsvis Odense Byråd og Folketinget, arrangementet "Tænd et lys – for tolerance og mod religiøst motiveret hærværk",⁷ der skulle finde sted den følgende aften – et arrange-

Hærværk på Korsløkke Kirkegårds muslimske afsnit, hvor omkring 50 muslimske gravsteder blev ødelagt, september 2015. Foto: Helle Lykke Nielsen.

ment, som Anker Boye også opfordrede til at deltage i under interviewet på gravpladsen samme dag. Også andre repræsentanter for "det officielle Danmark" reagerede prompte: statsminister Lars Løkke Rasmussen, justitsminister Søren Pind, partileder for SF Pia Olsen Dyhr, Socialdemokraternes retsordfører Trine Bramsen m.fl. tog samme dag skarpt afstand fra hærværket på de sociale medier.

Onsdag aften mødte ca. 500 personer op på gravpladsen for at tænde et lys for tolerance og solidaritet. Under stort opbud af lokale medier talte først en borgerskribent fra Vollsmose Avisen, Abu Sultan Maweid, der i 2010 var blevet "årets borger" i Vollsmose. Derefter blev der oplæst en støtteerklæring fra Odense Byråd, og til sidst talte en kommunal integrationskonsulent, Omar Bibi, som "repræsentant for byens muslimske miljø".⁸ Både Abu Amin og Abu Hassan samt formanden for bestyrelsen af Islamisk Trossamfund på Fyn og dermed for moskeen på Ørbækvej, Said Rafik, var til stede, men ingen af dem fik mulighed for at tale ved arrangementet. I det hele taget var det uklart, hvem der var de egentlige arrangører af begivenheden: Var det Enhedslisten anført af Pernille Skipper og Brian Skov Nielsen, var det Odense Byråd med borgmesteren i spidsen, som var hurtigt ude med en opfordring til at deltage i arrangementet, eller var det måske Odense Kommune, siden det blev en kommunal konsulent, der talte på vegne af "byens muslimske miljø"?

At der synes at have været en kommunalpolitisk agenda, som ikke ønskede at inkludere repræsentanter for byens muslimske trossamfund, foreninger og organisationer i den officielle del af arrangementet, var sandsynligvis baggrunden for, at moskeen på Ørbækvej valgte at organisere et lignende arrangement på gravpladsen to dage senere, denne gang under sloganet "For retten til at hvile i fred, retten til sameksistens og respekt". Eller som formanden for moskeens bestyrelse, Said Rafik, udtrykte det: "Vi er meget glade for, at så mange mødte op til demonstration i onsdags, men vi har også behov for at lave vores egen markering." Dette arrangement gik i modsætning til "Tænd et lys ..." relativt upåagtet hen i medieme.⁹

Når arrangementet "Tænd et lys ..." er interessant i denne sammenhæng, er det ikke kun, fordi de to imamer, som normalt står for trossamfundets arabiske begravelser, sammen med formanden for Fyns største moske blev holdt ude af arrangementets formelle del. At tænde lys på en gravplads

har klare emotionelle træk, og forsøget på at få ikke-muslimer til at støtte op om arrangementet i solidaritet med de berørte muslimske familier havde tydeligvis til formål at skabe en kollektiv fordømmelse af hærværket og derved etablere nogle stærke(re) sociale bånd mellem byens muslimske og ikke-muslimske borgere. Gennem en sådan handling skabes der nemlig en forestilling om, at byens borgere står sammen på tværs af religion og kultur, og det giver en umiddelbar oplevelse af samhørighed, som tager form og fikseres i erindringer. Der opstår for et kort øjeblik en ny social virkelighed, der knytter byens muslimske borgere og resten af byen sammen i et nyt (utopisk?) multikulturelt fællesskab. Og ikke nok med det: Når politiske aktører og repræsentanter for "det officielle Danmark" deltager aktivt i den slags rituelle iscenesættelser og derved foregiver at indgå på lige fod med de berørte familier og deltagerne i et fællesskab, hvor alle deler samme virkelighed, udvisker de for en kort stund forskellen mellem borgere og politikere. Herved lægges et nyt lag til den utopiske forestilling om et multietnisk fællesskab, der ikke blot går på tværs af kulturer og religion, men også på tværs af sociale skel og magtpositioner.

Set i det lys kan arrangementet læses på to måder. Enten som et abstrakt udtryk for, at de berørte muslimske familier, deltagere og politikere smelter sammen med budskabet om tolerance og fællesskab i en oplevelse af, at der skabes mening ud af det meningsløse – at meningsløst hærværk fører til et stærkt sammenhold på tværs af alle skel. Eller som et konkret eksempel på en bypolitisk agenda, hvor hærværket mod den muslimske gravplads på Korsløkke omfavnes af kommunale aktører, der bruger det som anledning til ikke blot at skubbe imamer og andre repræsentanter for muslimske trossamfund i baggrunden, men også til selv at indtage rollen som *the good guys*, der udviser kommunal solidaritet med byens muslimer. På den måde ligner "Tænd et lys ..." andre kommunale tiltag, der søger at skabe en illusion om, at muslimer er en integreret og ligeværdig del af Odense Kommune.¹⁰ Men uanset tolkning er det vigtigt at huske, at forestillede fællesskaber ikke er det samme som faktisk eksisterende fællesskaber – det er en konstruktion, der ikke har meget at gøre med den afsondrede virkelighed, som dele af byens muslimer lever i til daglig.

Kirkegården som kampplads

Hvad kan imamerne, Black Army og "Tænd et lys ..."-demonstrationen så fortælle os om "kampen om muslimerne" i Danmark? For det første, at denne kamp ikke kun afgøres i medierne, sådan som det ofte hævdes, men i høj grad også udspilles lokalt, og at det – i modsætning til, hvad man ofte kan få indtryk af i medier og offentlige diskussioner – ikke kun er imamer og muslimske organisationer, der spiller på banen, men også andre lokale aktører, der ønsker at markere deres autoritet over for henholdsvis støtte til lokale muslimer. Der er med andre ord rift om de lokale muslimers *hearts and minds* – og det er godt, for det viser, at danske muslimer ligesom alle mulige andre grupper i det danske samfund udgør en differentieret gruppe med forskellige interesser og tilhørsforhold. Og for det andet bryder det med den udbredte forestilling, at det primært er imamer, der sætter rammerne for lokale muslimers liv og levned i Danmark. Imamernes autoritet udfordres løbende, også når det gælder trosanliggender, f.eks. i forbindelse med død og begravelse. Og skulle man komme i tvivl om det, skal man blot kaste et blik på gravlandskabet: Det kan godt være, at nogle lokale imamer anser det for no-go at bruge blomster og udsmykning af muslimske gravsteder, og at mange muslimer følger deres anvisninger i forbindelse med og efter en begravelse. Men det går som regel hverken værre eller bedre, end at gravstedet alligevel får blomster og dekorative gravsten, når den værste sorg er overstået.

Litteratur

- Hunter, Alistair, "Deathscapes in Diaspora: Contesting Space and Negotiating Home in Contexts of Post-Migration Diversity", *Social & Cultural Geography*, 2016, 17:2, 247-261.
- Local Eyes, "Borgmester forfærdet over hærværk mod muslimsk gravplads", 1.9.2015, <http://localeyes.dk/74087-3495-borgmester-forfaerdet-over-haervaerk-mod-muslimsk-gravplads/> (hentet 10.7.2023).
- MC & Gjengkriminalitet, "Efter granatangreb: Sådan rykker Black Army frem", tekster fra Ekstra Bladet 9.6.2017, <https://gjengkriminalitet.blogspot.com/2016/12/efter-granatangreb-sadan-rykker-black.html> (hentet 10.7.2023).
- "Muslimske foreninger demonstrerer for retten til at hvile i fred", 4.9.2016, *P4 Fyn*, <https://www.tv2fyn.dk/odense/ny-demonstration-pa-kirkegard> (hentet 10.7.2023).
- Nielsen, Helle Lykke, "Har Allah sat sit aftryk på ghettoen?", i Helle Lykke Nielsen (red.), *Kampen om Vollsmose*, København, U Press 2019, 117-147.

- Nielsen, Helle Lykke, "Eventyret om Vollsmose og den multikulturelle illusion", i Torben Dyrberg & Mehmet Ümit Necef (red.), *Multikulturalismens fælder: Mørklægning og moralisme i medier, forskning og politik*, Roskilde: Samfundslitteratur, 2016, 273-297.
- Nielsen, Helle Lykke, "Kampen om ghettoen: Billeder og modbilleder af Vollsmose", *Rhetorica Scandinavica*, 64, 2013, 41-59.
- Nyeng, Jonas; Bjarke Vestesen, m.fl., "Et angreb på tolerance og sammenhold", *Fyens Stiftstidende*, 3.9.2015, 7-8.
- "Samtale med en imam fra Muslimske Trossamfund på Fyn", *Begravelsesskikke og forfædredyrkelse i Danmark før og nu*, Østfyns Museer, <http://www.maarhoj.dk/html/da/12da.html> (hentet 1.7.2018, link ikke længere aktivt).
- "Tænd et lys – for tolerance og mod religiøst motiveret hærværk", 2.9.2016, <https://www.facebook.com/events/807758709323221/permalink/808573612575064/> (hentet 10.7.2023).
- Vestesen, Bjarke, "Bandemedlem var kendt kriminel", *Fyens.dk*, 3.6.2016, <http://www.fyens.dk/indland/Bandemedlem-var-kendt-kriminel/artikel/3010329> (hentet 10.7.2023).

Noter

1. Hunter, 2016, 249.
2. Tak til Birgit Jensen fra Odense Kommunes kirkegårdskontor for at optælle antallet af aktive gravsteder på Risings Kirkegårds muslimske afdeling (juli 2023).
3. "Samtale med en imam fra Muslimske Trossamfund på Fyn". Samme synspunkt har imamen udtalt i flere personlige samtaler med forfatteren.
4. Se Vestesen, 2016 for en beskrivelse af afdødes baggrund.
5. MC & Gjengkriminalitet, 2017 gengiver dele af Abu Amins tale ved begravelsen.
6. Local Eyes 1.9.2015.
7. "Tænd et lys – for tolerance og mod religiøst motiveret hærværk".
8. Se Omar Bibis profil på det sociale netværk LinkedIn: <https://www.linkedin.com/in/omar-bibi-28889657/?ppe=1> (hentet 10.7.2023). Se også Nyeng m.fl., 2015, 7-8.
9. "Tænd et lys – for tolerance og mod religiøst motiveret hærværk"; "Muslimske foreninger demonstrerer for retten til at hvile i fred".
10. Nielsen, 2016; Nielsen, 2013.